

власний пізнавальний досвід, у їхній свідомості утворюється особистісне знання у вигляді компетентностей зі своїми логічними конструктами, сенсами, цінностями і ставленнями.

Результат навчання характеризується не обсягом засвоєних предметних знань чи вмінь (понять, теорій, усталених картин світу тощо), а динамізмом когнітивних процесів щодо їх застосування (пояснити явище, обґрунтувати прийняте рішення, проаналізувати й оцінити подію, висловити ставлення тощо). Зміст базової середньої освіти має стати цілісним і системним щодо формування всієї сукупності ключових компетентностей, продовженням початкової освіти і фундаментом для здобуття профільної середньої. Тому кожна освітня галузь має конкретний наскрізний потенціал щодо формування кожної ключової компетентності і відповідальна тією чи іншою мірою за набуття її здобувачами освіти впродовж повної загальної середньої освіти.

Отже, модернізація змісту базової середньої освіти ґрунтується на поєднанні особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів до навчання, визначальним серед яких є останній. Цей процес вимагає оновлення на компетентнісних засадах моделей освітнього процесу і технологій навчання, зокрема предметно-інтеграційного підходу в конструюванні змісту освіти, що загалом має стати діяльнісно орієнтованими засадами сучасного освітнього процесу, зорієнтованого на застосування набутих знань і вмінь у різноманітних життєвих ситуаціях.

Мороз І. В.,

науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

В умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій медіасередовище є одним з провідних чинників соціалізації молодого покоління та головним засобом дистанційної освіти. Водночас мас-медіа можуть бути засобом маніпулювання масовою свідомістю: задовольняючи певні політичні чи комерційні інтереси, вони часом подають тенденційну інформацію та формують міфологізований образ історії. В такому випадку історичне минуле стає предметом політичних маніпуляцій та пропаганди.

Одним з головних завдань медіаосвіти є «сприяння формуванню рефлексії і критичного мислення як психологічних механізмів, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції і саморегуляцію взаємодії з медіа на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту, джерела, форми і якості надання інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа, розвивають здатність протистояти зовнішній інформаційній агресії і пропаганді, деструктивним медіаінформаційним впливам» [1].

Шкільна історична освіта значною мірою впливає на формування особистості учня, тому розвиток навичок медіаграмотності засобами навчальної літератури з історії є актуальною проблемою. Особливо гостро ця проблема актуалізується на сучасному етапі, адже українське суспільство потребує громадян з критичним мисленням та імунітетом до маніпуляцій громадською свідомістю та пропаганди [2]. Під медіаграмотністю розуміється

«складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [1].

Формування медіаграмотності на уроках історії відбувається переважно у процесі аналізу медіатексту, де основний інструмент – навички критичного мислення. Одним із видів навчальних видань з історії, що спрямований на реалізацію компетентнісного підходу, розвиток критичного мислення та формування медіаграмотності в учнів є підручник.

В контексті формування медіаграмотності важливим завданням шкільного підручника історії є сприяння в оволодінні учнями навичками роботи з джерелами інформації різного типу, зокрема їх критичного аналізу в контексті конкретних історичних подій. Відповідно він має містити не лише візуальні та писемні джерела, а й посилання на інтернет ресурси, відео та аудіо матеріали тощо. Система завдань підручника має передбачати різні форми роботи з різноманітними джерелами інформації, що висвітлюють одну подію чи явище з різних позицій. Такий підхід сприятиме формуванню в учнів умінь критичного аналізу джерел інформації, зокрема, допоможе відрізнити факти від думок, зрозуміти, як жили люди у той чи інший історичний час, відчутти характер епохи [3]. Втім, як свідчить аналіз стану використання історичних джерел у процесі навчання історії в закладах загальної середньої освіти України, вчителі лише частково реалізують їх потенціал у формуванні як предметної компетентності так і медіаінформаційної грамотності [4].

Важливо підвести учнів до розуміння, що в історичній науці можуть співіснувати різні інтерпретації одних і тих самих історичних подій чи явищ, оскільки жодне джерело інформації (історичні джерела, веб-сайт, телевізійна передача, стаття, книга тощо) самі по собі не можуть дати повну та абсолютно правдиву інформацію. Варто зазначити, що цінність інтерпретації залежить від того, наскільки вона аргументована та спирається на реальні історичні факти [5]. Таким чином, при розкритті певної історичної тематики в підручнику важливо залучати якомога більше джерел різних типів, а власну думку (точку зору) учні мають обґрунтовувати доказами, а не лише емоціями та уподобаннями.

Одним із методів формування вміння роботи з історичними інтерпретаціями є залучення учнів до створення ними власних історичних інтерпретацій через спеціально розроблені завдання підручника. Такий підхід надає можливість учню виробити власну позицію, свій погляд щодо історичних фактів і свідчень. Отже, інтегрування засобів медіаосвіти в підручник не передбачає надання учням готових оцінних суджень щодо історичних подій чи діячів. Відповідно, в підручнику мають бути завдання на формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, створювати власні медіапродукти. Важливо вчити школярів добирати аргументи як на користь певної точки зору, так і відшукувати аргументи, що суперечать їй.

Вважаємо, що інтеграція засобів медіаосвіти в шкільний підручник історії з одного боку сприятиме формуванню критичного мислення учнів, а з іншого, – робить навчальний процес більш цікавим і продуктивним. При цьому визначальне місце у підручнику має бути відведено творчим і дослідницьким завданням. Такий підхід сприятиме реалізації ряду освітніх завдань, зокрема формуванню в учнів вміння критично сприймати й оцінювати медіатексти різних форм і жанрів та навичок орієнтуватися в медійному потоці.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, шкільний підручник історії, історичні джерела, інтерпретації.

Література

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). [Електронний ресурс] Доступно: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
2. Т. Бакка, та О. Бурім, Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя. Київ, Україна: ЦВП, АУП, 2016.
3. П. Мороз, та І. Мороз, Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.
4. П. Мороз, та І. Мороз, Аналіз стану використання історичних джерел у навчанні історії в старшій школі. Український педагогічний журнал. 2019. № 4. с.142-153. DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-4-142-153>
5. О. Пометун, Н. Гупан, та В. Власов, Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.

Мороз П. В.,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

МЕТОДИЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ

Розвиток інформаційного суспільства ставить нові вимоги до шкільних підручників з історії. Для того, щоб нинішні учні були вмотивовані та зацікавлені у результатах свого навчання, автори в процесі конструювання шкільних підручників історії мають враховувати особливості розвитку дітей покоління Z, зокрема той факт, що вони відкриті до нових знань, їм подобається здійснювати дослідження. Відповідно, шкільні підручники з історії мають орієнтуватися на спеціально організоване навчання дітей вмінь та навичок дослідницького пошуку. На нашу думку, реалізація дослідницького підходу в шкільному підручнику історії, сприятиме не лише оволодінню учнями певною системою історичних знань, а й розвитку в них вміння самостійно здобувати знання з різних джерел інформації, творчо та критично мислити, формуванню їх дослідницької компетентності.

Під дослідницькою компетентністю з історії ми розуміємо інтегральну якість особистості учня, що виражається в готовності і здатності до пошукової, дослідницької діяльності та ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, здібностях і досвіді, набутих у процесі навчання історії [1]. Вона пов'язана з відкриттям суб'єктивно й об'єктивно нових історичних знань та пізнавальною мотивацією, що виражається у формі пошукової, дослідницької активності особистості. Зокрема, дослідницька компетентність з історії може проявлятися в готовності та здатності учня до інтелектуальної творчості, реконструювання історичних знань, оригінального сприйняття навчального матеріалу, дивергентного мислення, що дає змогу швидко розв'язувати дослідницьке завдання.